

Doğuş

Kars Halkevi Aylık Dergisi

Sayı : 2 (43)

Temmuz 1939

Yıl : 5

İçindekiler

Doğuş için birkaç söz	Fuat Araslı
Tarih : Karsta Saltık Yazıtları (2)	M.Fahrettin Çelik
Halkiyat : Karsa söylenen Maniler	K. Kırzı
Türküler Destanlar.	
Kars İline söylenen Şiirler (2)	F. Saltkan
Anı Destanları	
Türk Analarına	Memet Türkel
Atama (nazım)	Şevki Özdemir
Gençik Marşı	Niyazi Sabri Ergül
En Büyük Şair	"Bozkurt,"
Nedamet (nazım)	Memet Türkel
Oğlum (nazım)	A. S.
Hanımcıları (nazım)	E. Sobay
Halkiyat : Azarbaycan Halk Edebiyatından	K. Kırzı
maniler.	
Maskeli Egoistler	Nail Bayer
Tahlil ve Tenkit: Tarhan Tokerin "Kars,"	
adlı eseri	M. Fahrettin Çelik

DOĞUŞ

Kars Halkevi Aylık Dergisi

DOĞUŞ İÇİN Bir Kaç Söz

Fuad Araslı

Masamda (Doğuş'un altı senelik koleksiyonu serili. Kırmızı başlıklı beyaz bir kapağı çeviriyor ve Doğuş'un bu ilk nushası ile beraber ansızın altı sene evvelin dekoru içinde buluyorum kendimi. 1933 .. Bütün Kars vilâyetinde, ilk'in üstünde tek bir orta mektep var. Mahdut bir münevver kitlenin yanbaşındaki Karsın çocuğu ise, henüz yazılanları okumak çağında. . Altı sene evvel, Karsın sesini bir de (DOĞUŞ) la yükseltmek isteyenler, böyle bir mahrumiyet içinde sarılmışlardır ülküye. Buna rağmen sekiz sayfayı taşamayan o nushada muhitce tanınmış on imzaya ve mecmua etrafındakilerinin aşkını heyecanla haykıran şöyle bir kıt'aya raslıyorsunuz:

Bu yıldızdır, elbet büyüy ay olur.

Bu "Doğuş,, ta mutlak zulmet boğulur;

Cana yakın sesin ah aksettikçe ;

Kalem ok kesilir, dilim yay olur.

Ve, nushaları gözden geçirirken, Türkiye ölçüsündeki şöhretlerden tutunda orta mektep talebesine varıncaya kadar eli kalem tutan, kafası işleyen her Karşının, dört elle "Doğuş,,a sarıldığını zevkle iftiharla görmekteyiz.

İşte Halide Nusret, bir yazısında bize Kağızmanda bayramı tasvir ediyor. İşte, şimdi Erzurum meb'usu bulunan Salim Altuğun ekonomik telkinler yapan bir çok imzaları. İşte Seyrani, Enis, Dr. Necmettin, Kâzım Kazanasmaz, Fuad Gürlesel, Fahri İnal, Baytar Kemal, Nesip Yağmurdereli, Refik Fikret, İbrahim Taşdemir, Foto - Fuad ve saire..

Tüccarı, san'atkarı, mühendis, doktor, idare amiri, muallim ve talebesi ile bütün Kars gençliğini seneler geçtikçe büyüyen bir halka halinde Doğuş'un etrafında görüyoruz.

Bu arada isminden bahsetmediğimiz bir arkadaş var ki, onu ayrıca minnet ve şükranla hatırlamak bizim için zevkli bir borçtur: Doğuşu kuran ve yıllarca üzerinde kafa yoran Cevat Gobi..

Tekâmülün başlıca unsuru olan zaman; müsbet tesirini Doğuşta da göstermiştir: Kars'ta bir lise, Iğdır ve Sarıkamışta birer ortamektep açılmış, devlet müessesatının sayısı ve kadroları genişlemiş ve en nihayet altı sene evvelin ortamektep talebesi, selahiyetli bir kalem sahibi olmuştur. 933'te 300 lira lık bir bütçe ile işe başlayan Halkevi Neşriyat kolu ise 938 de bu bütçesini 1000 liraya çıkarmıştır.

Ve işte, eskisinden daha müttekâmil bir şekilde "Doğuşu" çikarmayı vâd eden yeni tahrir hey'etimizin, her şeyden evvel muhitin günden güne genişleyen bu ilim ve imkân seviyesine yaslanmakta olduğu tabiidir.

Doğuş'la yalnız Karsın değil, kendisini bize yakın bilen bütün muhit gençliğinin yüksek hislerine, tecrübeli münevverlerimizin kıymetli görüş ve duyularına saha ve tercüman olmak emelindeyiz.

Çıkmağa başladığı günden beri Kemalizmin nurlu yolunda muvaffakiyetle yürümüş olan "DOĞUŞ", günden güne açılan adımlarla bu kutsal ödevini yarın da başarmağa çalışacaktır.

Bu başarı, ne benim, ne senin, ve ne de bir zümre ve ya sınıfın;

— Bir olan hepimizindir.

Fuad Araslı

Halkevi Neşriyat Kolu
Başkanı

Tarih Araştırmalarından:

Karsta Saltık Yazıtları

(2)

M. Fahrettin Çelik

Karsta Saltıklara ait ikinci ve üçüncü yazıt suretini bize (Rahimî zade İbrahim) adlı değerli bir yazıcı tanıtmaktadır. Kütahyalı bulunan bu adam, 1579 daki Kars şenelmesinde bulunmuş ve Gelibolulu ünlü tarihçi Âli'den sonra, bu şenelmeyi ve Azarbaycan seferlerini en iyi yazmış bir kimsedir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi (Yıldız sayı: 2372) de bulunan «Zafernamei Sultan Murat Han» adlı biricik yazma eserinde bu (Rahimî Zade), o zamanki şenelmede bulunan yazıtlardan suretini yazdıkları için önce şöyle yazıyor:

«söylediğimiz kale, eski zamanda şenelmiş ve nice kere harab olup; yine şeneltirler imiş. Olur ki bu [1579 daki] şeneltme üçüncü kat şeneltmedir. Çünkü; bazı yapılarda yazılı tarihler bulunmuştur ki, yazıyorum» diyor ve (Kars kalesinin ilk şeneltildiği tarihi) adı altında şu yazıt sureti [örneği] ni yazıyor [yaprak 47]:

«Fi zamanı Melik Kerimeddin amme hazelbünyan, khatun-ülacillel-âdili maveddünya veddin, mammel [?] islam velmüs limin, tacinnisaül-alemin, bintil-Kerimeddin, sanehallahe tarihiha fi sene seman ve arbain ve khamsımae (548).»

Bu yazıttan şunu anlıyoruz: «Bu yapının Melik Kerimeddin çağındaki; ulular ulusu dünya ve dinin âdili, islam ve müslimerin büyüğü [?], dünya kadınlarının tacı olan hatun Kerimeddin kızının yapısıdır; tarihi beş yüz kırk sekiz yıldır.»

Bu yazıttaki (Melik Kerimeddin) in Saltıklardan (Melik İzzeddin) olması ve yanlış veya dikkatsiz okunarak böylece yazılmış olması gerçekten uzak olmayacağı gibi; burada, Erzurum [Saltık] veziri (Firuz Akay) ın adının olmaması, (Melik Kerimeddin) in ancak Anı [Şeddat] hanlarından olması ve müşterek düşman olan Gürcülere karşı Saltıkların Karsı şeneltmesine yardımda bulunduğu ihtimali de olabilir.

(Rahimî Zade), (İkinci şeneltmenin tarihi) adile üçüncü yazıtı şöyle yazıyor [yaprak 47-48]:

«amme hazel-bünyan el-emir şehstivari İran [ü] Turan, el-mücahid-il-muzafferî seyfül-islam, salikül-enam, bahadırül-mil

lete, mücahidül ümmete, hüsamül-melik vessalatin, min berri cüyüşül-müslimin, el-emirül-müminin, Firuz veziri Melik İzzeddin,, "tarih yazıldığı yerinden kaybolduğundan tarihi hilinmiyor."

Bunun da tarihi (548) olsa gerektir. Bu yazıttan şunu anlıyoruz: "genel olsun bu yapı, İran [ve] Turan hanlarının büyüğü, ahali uğrunda islam kılıcının gayretli muzaffer, ulusun bahadırı, ümmetin mücahidi, karada müsliman askerlerinin sultan ve hanların keskin kılıcı, emirül-müminin Melik İzzeddinin veziri Firuz [yapısıdır]."

Bu yazıtta Saltık hanlarının en ünlü ve kudretlisi Melik İzzeddin'in devrin en büyük unvanlarını alması, Saltıklılar Devleti'nin o çağdaki değer ve önemini anlatmaktadır. Tarihçi Âli, Kars şenelmesi sırasında ortaya çıkarılan eski yapılar için şunları söylüyor ki, bu yapılardan bir çoğunun Saltıklara ait olduğu şüphesizdir:

«şenelme nişanesi [yani Osmanlı çağındaki 1579 şeneltmesi] ancak esas ve harabesi sınıru gibi her yandan sınırsız ve öl. çüsüz iken....söylediğimiz kale Nuh zamandan beri ki mefhur harabe ve gâh şen yer olup; yapı izleri, yer yer kilise ve yer yer minarelerle belli olmasile, görülüp belirdi ki; gâh müminlerin mescitleri ve gâh kâfirlerin mabedi imiş. Ve eski sultanlar ve sonraki erkândan nice şeref sahibi ve nice nice sonsuz facir [kâfir] eyaleti dairesine son kudretile el uzatabilmiş imiş...»

Kars yerlileri arasında ki bir inan da, o zaman [1579 da] Kümbet Camının yaridan aşağı toprağa gömülü iken, çevresi açılıp ortaya çıkarıldığını, ve yüzlerce (minare, cami, kilise ve konak) yıkıntılarının bulunduğunu göstermektedir.

Otuz yıla yakın [1145-1174] saltanat süren Melik İzzeddin'in Kars kale ve şehriden başka; bugünkü Kars İli sınırları içerisinde Bardız kalesini de yaptırdığı anlaşıyor.

Büyük Türk gezgini Evliya Çelebi seyahatnamesinde [Pertev Paşa ve Beşir Ağa kütüphanelerindeki yazma nushada], yakından gördüğü Bardız kalesi kapısının sögesi [üst eşiği] üzerindeki yazıtın: "Kerimeddin Khatun binti Akkoyunlu el-Melik İzzeddin yapısı,, olduğunu anlatıyor. Burada Evliya Çelebi (Akkoyunlu) adını kendiliğinden katmış veya tahminen yazmış bulunuyor ki; Kağızman gibi buralarda birkaç kaleyi de bu ünlü Türk Devletine mal etmeden sakınmamıştır. Evliya Çelebinin bu yazısından; Akkoyunlularda İzzeddin adlı bir

han bulunmadığından Bardız kalesindeki yazıtın da Saltıklar dan İzzeddin han zamanında Karsla birlikte 1153 te yeniden şeneltildiği anlaşıyor.

Bundan sonraki yazılarda da görüleceği üzere, Karstaki bütün Türk ve Türklük varlığı gibi bu Saltık yazıtlarını da 93 ten itibaren Ruslar yok ve belirsiz etmişlerdir.

M. Fahrettin Çelik

Halkiyat:

Karsa Söylenen Tapşırmasız şiirler

I
Maniler

Derleyen
K. Kırzı

— Geçen Sayıdan —

93 te [1877 ikinci teşrin 18] Karsın üçüncü olarak Rusların eline geçmesi, ve sınırın Karaurgandan kesilmesi üzerine ertesi yılı, göçme hususunda Karşılar şöyle dertleşip, sızlanmışlardır:

(7)

Nice geçilir Sırat Köprüsünden nice geçilir
Yuvamız dağılıp hep veran olsa Ölümünden acıdır nice geçilir

(8)

Yada gidelim Ya sakın olalım ya da gidelim
Zalim Moskof Karsı veran eyledi Bozuldu yuvamız yada gidelim

(9)

Kolay sonman vallah polattan zordur Hiç kimse görmiye ele[öyle]elvedâ
Kaderlerin enke karası imiş Meskene yuvaya ele elvedâ.

Karşılar "şenelmez derecede yıkık ve viran,, her zaman Arpaçayı sağındaki meşhur büyük Anı şehri harabelerine benzetirler ki, şu (bayatı) da da görülmektedir.

(10)

Ezizim anı teki Veranam Anı teki
Ben ağlaram yar güler Görmedim anı teki.

Bu da Göle üzerinedir: (11)

Aşık der gülmez göle Sona tek gelmez göle
Ben eşimi itirdim Ondandır gülmez Göle

Fakat Kars ilinde (bayatı) ların en acıklı ve içlileri, Sarıkamış kavgaları ve felâketleri üzerine söylenenleridir:

(12)

Sarıkamışta var maşın [tren] Urus yılmış ağır koşun
Bizim asker açık çıplak Dağlarda buyudu kışın

(13)

Sarıkamış al kan oldu Zalım Urus murad aldı
Kimsesiz, dul, kız, gelinler Kara geyip saçın yoldu

(14)

Çadırlar dağa kuruldu Hücüm borusu vuruldu
Bir Sarıkamış uğruna Doksan bin fidan kırıldı

(15)

Enver Paşa hücüm dedi Yarıldı Moskofun ödi
Zalım Allah ekber dağı Nice aslan igit yedi

(16)

Sarıkamış saza döndü Dağları gülgâza döndü!
Serçe canlı Ermeniler Her biri şahbaza döndü

(17)

Sarıkamış içi meşe Urus hep yaktı ataşa
Bizî koydun eli bağlı Nerye vardın Enver Paşa

(18)

Soğanlıda soğan [sünbül] olur Kar tipisi boğan olur
Urusu bozgun görenler Anasından doğan olur

(19)

Bardız deresi kan çağlar Analar cigerin dağlar
Çılhoroz dağı dalında Nice duvaklılar ağlar

Sarıkamışın Büyük Harpteki felâketi bütün Türkiyede ay ni derecede "yürek dağlatmış,, tır. Meselâ Doğu güney Anadolu'daki (Avşar) köçergileri, Sarıkamış cephesine gönderdik leri yiğitlerin dönmediği acısını görünce şu bayatılar [ağıtlar] la sızlanmışlardır [Hamit Zübeyir; Türk Yurdu, Mayıs 1928, Sayı 5-199, sayfa 24]: (20)

Sarıkamış ne aralı [ırak] Kimi şehit kimi yaralı
Bunu duymuş varmış ola Yalan düne [dünya] kurulalı

(21)

Sarıkamış altun bulak Soğanlıyı biz ne bilek
Bizim uşak böyle gezer Ağlı zubun kara yelek

(22)

Batdın Avşar kazaları İrbişimin kozaları
Sarıkamışta kırıldı Gonca gülün tezeleri

(23)

Gene kavga sesleniyor Onaltılı isteniyor
Gidenlerin biri gelmez Silahları paslanıyor

(24)

Yüzbaşılar binbaşılar Tabur taburu karşılar
Yağmur yağıp gün değince Yatan şehitler ışlar
[kemikleri parlar]

(25)

Kılıcım kana boyandı Göğde melekler oyandı
Yedi düvelin ağzında Ancak Osmanlı dayandı

(26)

Yaşa Padişahım yaşa Kan bulaşmış çatık kaşa
Biz Urusu alt eyledik Sebeb oldu Enver Paşa

(27)

Karsa kavga kuruluyor Uşak ora deriliyor
Muzikalar çalınıyor Trampetler boruyunan..

II

Türküler, koşmalar, mayalar, destanlar.

93 ten önceleri Kars bir " gider gelmez yolu „ olmuştı. Vaktile Diyarbakırlı Ali Emirinin (Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası) nda [yıl 1, sayı 3, 31 mart 1334] ilk hanasını neşretmiş olduğu bir yanık türkü şöyledir:

(1)

Bayraklar çekildi gelinmi sandın
Davullar çabındı düğünmi sandın
Bu yola gidenler gelirmi sandın
Buna Karsın yolu derler giden gelmedi
Gidip de ana can gelen olmadı...

Aslan [Türk] gafletinden ifrit [Rus] ön almış
Veranın dört yanı şehitlik olmuş
Yaslıdır yolları gidenler ölmüş
Buna Karsın yolu derler giden gelmedi
Gidip de anacan gelen olmadı...
Gelmedi gelmedi murad almadı...

93 Savaşına söylenenlerden:

(2)

Gümrüden yeridi bir sürü Kazak,
Kars içinde eser bir acı sazak,
Kaptan Paşa diyer "devranı bozak,"
Gel beri, gel beri bizim Osmanlı;
Kavga koptu, Karsın başı dumanlı..

Mehralı Paşa [1] da çok mertlik etti,
Mansırın [2] evini yıktı, dağıttı,
Hacı Velinin [3] de toyunu tuttu.
Gel beri gel beri bizim Osmanlı;
Kavga koptu, Karsın başı dumanlı..

Muhtar Paşa aldı (Gazi) şanını,
Çevirdi Moskoflar çevre yanını,
Yahnılar kopartdı Nuh Tufanını,
Gel beri, gel beri bizim Osmanlı;
Kavga koptu, Karsın başı dumanlı..

Yaktı gülşan yurdu zalım saldadı,
Lorus da zulmedip, verdi berbâdı,
Ardahan kan ağlar, gözler imdadı,
Gel beri, gel beri bizim Osmanlı;
Kavga koptu, Karsın başı dumanlı..

93 Savaşında, Karsın 20 km. doğusundaki (Yahnı tepeleri) kavgasına söylenmiş olan şu değerli destan da tapşırmasız [mahlassız]dır:

[1] Terek-me Mehralı Bey. [2] Dalaver köyünden bir Türk haini [3] İgnezor köyünden bir Türk haini.

(3)

Medet Allah; medet sen imdad eyle,
Gene yaman oldu hali Yahnı'nın..
Kavga koptu, verdi Mahşerden nişan,
Delindi, değildi beli Yahnı'nın..

Kâfir el çekmiyor, cenge girişti,
Yahnı'yı sandılar Kazak yerişti,
Şanlı asker aslan kimi vuruştu,
Kızıl kan, leş oldu yolu Yahnı'nın..

Sanki susuz idi cihan içinde,
Menemşe, sümbüli al kan içinde,
Hagos [kotan yarması] oldu, başı duman içinde.
Nolduğu bilinmez dalı [arkası] Yahnı'nın..

Bir tek umut kaldı Kaptan Paşa'ya
Merdoğu merd eri binler yaşaya,
Bir topta kâfiri yere döseye,
"Tepe Kala," oldu sanı Yahnı'nın..

Gemisi tufanda yörür maşallah,
Gaziler serdarı o ur inşallah,
Gerçek (kaptan) imiş, şüphe yok vallah,
Alt etti Moskofu yahı [boynu] Yahnı'nın..

Bitmedi

Kars İline söylenmiş şiirlerden:

Barış ve şen günlerde söylenenler

- 2 -

F. Saltkan

Karsın içersinden olup, Karlı müselleme (Abo Ağa) zamanında ve 1829 yılındaki (Edirne Muahedesi) ile Karsın ilk Rus işgalinden kurtarılması sırasında yetmişini geçmiş bulunan aşık (Zülfâi); Ravan [Erivan] Hanlığı Rusların istilâsına uğramadan önce ve erkinlikte iken, Ravan köylerindeki dost

Aras boyunun Babili sayılan Anı'nın kuzeyden surları
böyle görür.

larından birinin yanından dönüyor; yolu (Anı) veranına uğrayınca sazına düzen vererek aşağıdaki pek değerli destanı söylemiştir,

Bilindiği gibi, (Anı) Karsın 40 k.m. doğu güneyinde ve islamlıktan önce ve sonraları hemen 800 yıla yakın Türk hanlıklarının başşehri [paytahtı] olmuş; 1319'daki büyük bir yer oynamasından ve bilhassa İlhanlıların son çağında türlü sebeplerden ötürü XV yüzyıla doğru büsbütün —bugünkü gibi— veran ve ıssız kalmıştır. 1064 yılında Selçuklu hanı Büyük Alp Arslan burayı kuşatıp pek güçlükle Bizanslılar elinden alırken 200,000 nüfusu ve 500 den fazla kilisesi vardı. Bu tarihten sonra 150 yıla yakın da müslüman Türklerden Şeddat oğulları hanlarının başşehri olmuş ve pek çok senelerce, büyümüş ve ün almıştır. En yakın 120-130 yıl önceleri söylenmiş bulunan Karalı Zülâlinin bu (Anı Destanı), bize bu gün de Kars yerlileri arasındaki Anıya ait inanları anlatmakla bir tarih değeri de taşımaktadır. Destanın aslı; 93'ten sonra Karsta kalan yerlilerden olan ve Evliya camisi mütevellî ve imamlığında bulunan (Yemen Halfe oğlu Molla Muhyiddin) in dergilerinden alınmıştır.

Anı Destanı

Neden böyle harap, veran kalmışsın?

Sebebinden var mı sorağın Anı? .

Nice yıl şahlara tahtgâh olmuşsun,

Neler görmüş taşın, toprağın Anı. .

Bir zaman hanmışsın sen bu ellerde,

Hasretin yanarmış hep gönüllerde,

Adâleti, şanı destan dillerde,

Hanı (Nuşirevan) [1], dem çağın Anı? .

Ezelden, şenlikte mislin yoğumuş;

Minaren, medresen, camin çoğumuş;

Taşın işlemeli, binan ağımış,

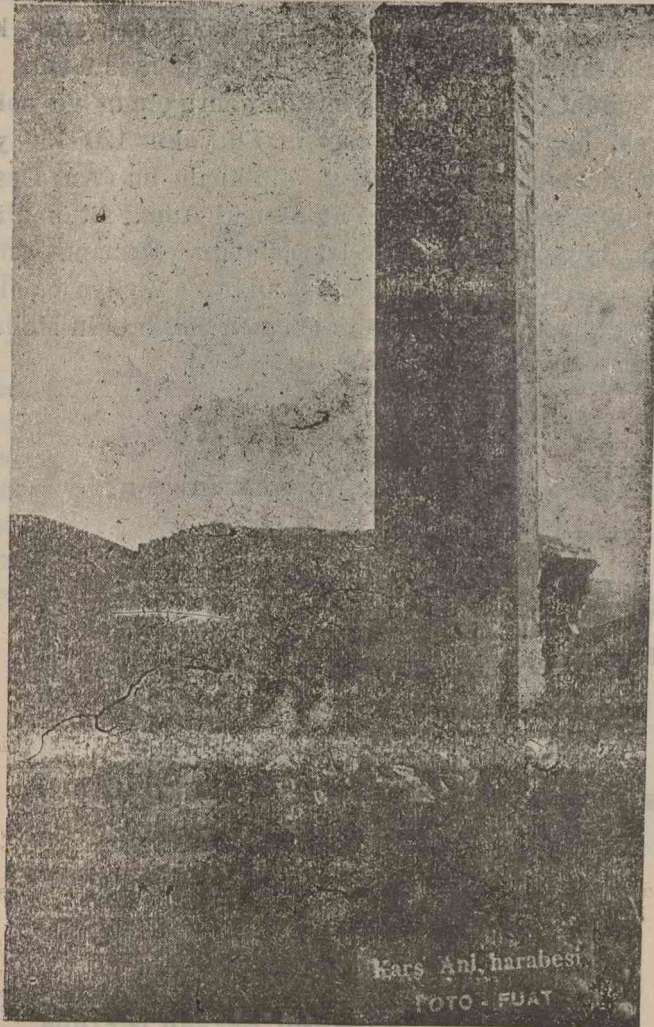
Beşer katlı saray, otağın Anı. .

Hint, Yemen, Tebrizden kervan işlermiş,

[1] Nuşirevan - Anuşirvan'ın Anı'da oturduğu inanı vardır onu anlatmak istiyor.

Ağır bezirgânlar sende kışalmış,
On iki meydanda bazar işiermiş,
Halk dolar taşarmış kırağın Anı..

Kimin şeri tacın tahtın devürdi?
Kimin beddûvası altüst çevürd?
Kimin odu düşüp, külün savurdu?
Yandımı gülşanın, hoş bağın Anı?

Kars Ani harabesi
FOTO - FUAT

Anıda Şeddatoğulları Hanlığı çağından
kalma "Ebül-muamran minaresi",

Verana mehmanı baykuş'un uçar,
Arpçay'ın yası, matemli geçer,
ZÜLÂLİ de köhne yararı açar,
Neylesin ki, düştü uğrağın Anı..

Bu gün 80 yaşlarında bulunan ve Karsın 14 K.m. doğusundaki (Kaloköyü) nde doğmuş olan (Kahraman Baba), gençliğinde, Alaca dağa yaylaya giderken, ilk olarak gördüğü (Anı) ve onun batı güney yanındaki (Mağazbert) şehirleri veranlarını görünce şu destanı söylüyor:

Gelmemiştin ben bu yere
Gezmeli seyrangâh yerler
Yakın olaydı Şehere [Karsa]
Gezmeli seyrangâh yerler

Yüksek yüksek laçın [yalçın] kaya
Hep de bakar Arpaçaya
Çok binalar kalmış zaya
Gezmeli seyrangâh yerler

Camiler eylemez hengi
Kiliseler vurmaz zengi
Hep t rap olmuş şenliği
Gezmeli seyrangâh yerler

Ne şadî yerler hoştur
Doğru kula mevlâ dostur
Evel ahır dünya boştur
Gezmeli seyrangâh yerler

Tepelerden endim kaşdan
Gözlerim hep doldu yaşdan
Keklikler göründü daşdan
Gezmeli seyrangâh yerler

Alaca, Mağazbert, Anı
Neyledin Nuşiravanı
Firkat aldı KAHRAMANI
Gezmeli seyrangâh yerler

Anı ve Arpaçayı boyundaki şehir ve kasaba veranlarını görüp te, onlara bir şeyler söylemeden geçen [Karşı olsun olmasın] aşık ve şair hemen yoktur denilebilir. Fakat bunların, bu eski Türk şehir ve medeniyet yıkıntıları karşısında duydukları içli duygularını anlatan bütün koşma ve destanları henüz elde edemedim. 934 de Anı'ya uğrayan Bardızlı (Aşık Nihani) nin de "... kalasın Anı ;... olasın Anı , ayaklı [Kafi-yeli] bir destanı varsa da, bunu da tesbit edemedim.

Yalnız, şunu unutmamalıyız ki, Kars ilindeki yıkıntı ve veranlara karşı halk arasındaki inanlar ve duygular acılar; buraların ezeli ve ebedi yerli ve yiyesi bulunan biz Türklerin ulusal inan ve tarihimizi anlatmaktadır. Kars ve çevresindeki hemen bütün (Bayatı - mani) gibi ortamalı ve belli aşıklara ait halk şiirlerimizde, " Aras boyunun Babili , sayılan (Anı) nın bir daha şenelmiyeceği ve , Yapılmaz, şenelmez derecedeki kırık ve veran gönüller , in , hep (Anı teki Anı gibi) tabirlerle anlatıldığını görüyoruz .

Bitmedi

F. Saltkan

Türk Analarına

Yazan : Mehmet Türkel

Ey ! yurdumuzu sihirli güzelliklerle büyüleyen, güneş yüzü Türk anaları.

Bu varlığı ve bir mülkü dolduran müşfik gülüş ve munis tebessümünüzü benimsiyen çocuklarımız, takdir ettikleri o büyük sevginizi nasıl bu küçük kalblerine sığdırabilirler.

Yüksek adınızla tesmiye edip andığımız bu anavatanın her

tarafına sizin kokunuz, itiriniz rayiheniz sinmiştir. Muhabbetiniz kaynağından boşanan şellâlelerin şırıltı ve hisirtisi bize her zaman o mini mini yavru rularınızı uyuttuğunuz sıra söylediğiniz ninnilerin milli bir bestesini terennüm ediyor "Cennet ana kucağındadır," diye söylenen bu vecizenin realiteliğini öğrenirken, diğer

bir çok cennetlerin de türk kadınının ayağını keyduğu yerde bulunduğuna iman ettirmişini zdir.

Ufkumuzdan bu mesut topraklara serpilen ışık hüzmeleri, ülkemizi hareliyen Cumhuriyet nurlarile birleştiği va kit sizi o analık mücessem-nizi bütün kalbimizde tebellür etmekte gecikmez. Bu mücesseminin gönüllere akseden ummanlığı aynı zamanda Türk Ulusunun ak günlere kavuştuğunun bir sembolüdür. Hele her gelinlik tacınıza işlenen renk ve ışık şellâleleri sizin bu analık seviyesine yük selişinize bütün canlılığı ile gözümüzde canlanmaktadır.

Doğuşumuzun ve erkinlik savaşımızın inkişafına hadim bir ülkü yolunda, siz anaların geçirdiği istihaleler ve bin bir müşkilâta ramk olan hadiseler arasında gösterdiğiniz bu fedakârlıkları bu âciz aka lemimle tarif ve tavsif etmek acaba kabilmidir? Zira koca bir ırkın doğurucu ve yareti cisına olan hayranlıklarımız o kadar büyükkü onu bir kalemle, tasvirilmizin bu dar

çerçivesi altına sığdırmak ka bil değildir.

Her zaman şen ve şatır bulduğumuz Türk kadınılığını be şuş çehresinde seyir ettiğimiz bu tan kızılık ları Türk Ulusunu ideale kavuşturacak olan bütün yolları aydınlatmış ve maniaları bertaraf etmiştir.

Güneş ve musiki tanrısı Apollo ya atf edilen kuvvet ve başarıları ve güzellik ilâhesi Vündse isnad olunan vücud tenasübündeki bütün güzellikleri siz anaların o yük sek şahsiyetinde bulduğumuz için hayranlığımızı yenemeyiz.

Memleketimizle sıçrayan şiir ve sanat kabiliyeti, bu anaların bedii bir eserinden başka şey ne olabilir?

Tarih sayfalarını bu gün baştan, başa tezyin eden Züdeyde gibi o büyük anaları Türk yurduna getirdikleri o eşsiz kahramanların anıtına başımızı çevirirken her defasında bize o büyük anaların huzurunda saygı ve ihtiramla eğilmeği hatırlatmış oluyorlar.

Bir defa daha o büyük anaların huzurunda eğilelim

— Atama —

Kalplerde yanan ateş , ummam ki sönsün Atam ;
Dünyada Türkler için her şeyden üstsün Atam .
Bırakdığın emanet , Cumhuriyet , hem şen yurt ;
Açtığın nurlu yolda milletin gitsin Atam .

Sen gittin gitmez bizden , yashı matemli gamın
Geri kalan millete Ruh'unla dostsun Atam .
Derin yaralar açtın ulusunun kalbinde ;
Hicranlı bu kalplere Lokman da nitsin Atam .

Yandı , tutuştu dünya ; ufuklar hem karardı ;
Bir zaman yurt üstünde dumanlar tütsün Atam !
Ben de bu ateş içre tâ Haşre dek yanayım ;
Kabrim üstünde benim dikenler bitsin Atam .

Kızıldize 1938 Şevki Özdemir

Gençlik Marşı

Yurdumuzun aşkını ördük kalplerimize,
Yıllarca yelken açtık bilgi denen denize,
Yıllarca denizleri doldurduk içimize...

Genç damarlarımızda şimşeklerden kan dolu!
Göksümüz inan dolu, kalbimiz inan dolu!

Başımıza taç yaptık bilgimizi her işte,
Bugün memleket için nura doğru gidişte,
Baş başa ve el ele, kalp kalbe geldik işte...

Genç damarlarımızda şimşeklerden kan dolu!
Karanlıklara karşı bağrımız volkan dolu!

Erzurum 1934 Niyazi Sabri Ergül

"Bu genç şairimiz, Sarıkamış ilçesinin Bardız köylerinden, Yukarı Hamashıdır., DOĞUŞ.

En Büyük Şair

En büyük şair, ne bir ferdin hıçkımğını, ne bir zümrenin felâketini ne de beşeriyetin saadetini terennüm eden şairdir...

En büyük şair, ne Şekspir gibi bir dâhi, ne Götö gibi derin, ne de Fuzulî gibi kelime ustası olmyabilir.

Fakat bizce en büyük şair, kanının sesini duyan ve duyuran şairdir.

Bizce en büyük şair, ırkının dertlerini ağlayan ve ağlatan, ırkının neşesine gülen ve güldürten ırkının ülküsünü gören ve gösteren şairdir.

Bir arkadaşın dediği gibi:

"Bence şair, ne âşıklara menekşe demeti, ne de oburlara lâhana kökü yetiştiren bir bahçıvan değildir. Şair, gönül ocağına renk, ışık, duygu atarak kendinde yanan kutlu ateşle o ocağı tutuşturan, sonra onun alevleriyle yurda kırılmaz kalkanlar döğen, erlere yenilmez kılıçlar hazırlayan, muzafferlere zafer eklilleri işliyen bir işçidir. Onun yegâne zevki maddeler değil, bu ocaktaki külçeden doğduğu altın bir oku güneşe fırlattığı anda duyduğu ilâhi heyecandır",.

İşte en büyük şair budur!

—İstanbulda çıkan aylık "BOZKURT", dergimizden—

Nedamet

— Terzi kadın —

Gönlüm ezelin aşkını rüyalar gömdü ;
Yüz bulmadığı sevgin ardınca süründü ;
Yer yer yüzünü hâkı semenbüyüne sürdü ;
Uslanmadı halâ , bu gönül hep onu özler .

Dağ , taş , derelerden boşanan çağılıyan ancak
Bir önrüm o son bestesini söylüyor ancak
Sen sızlama ey dil ! sana var ağlayan ortak
Bak ! nemli buluttur döküyor karşıda gözler . .

Bir töhfe bulunmaz sunacak , yar elinde ;
Aklar belirir git gide her tatlı telinde ;
Bir ömrü hazan olmada yaşsız emelinde ;
Bir gül gibi solmuş şu güzel sandığın yüzler . .

Dünya temelinden yeni imâre konulsa ;
Bir gonca dihandan terü iksir sunulsa ;
Ömrü biçecek tirü ecel tersine dönse ;
Kanmaz buna asla , donatan çehreyi izler . .

M. Türkel

Oğlum

Gülerken o gonca dudaklarında
Ömrünün ilâhi nağmesi neş'en
Dinlerdi yuvanın uzaklarında,
Sedanı ötüşen bülbüller erken . .

Seherle açılan gözlerin şimdi
Görürse ağlayan anneni bensiz,
Dermisin bana da bir elem sindi,
Gülerim ben ancak bir çift iken siz.

Hicranlar kalbini ah düğümler de
Dolar mı yaşlarla gözlerin yavrum ?
Dermisin "Baba neredesin nerde,
Ben sensiz yuvada bak ağlıyorum. . ."

Sus yavrum, ağlama tatma sen hicri,
Annen de soluyor, size yazıktır. .
Gül, teselli bulsun seninle tari,
Gülleri dolduran bir hıçkırıktır. .

Beni görmezisen yıllar geçer de,
Babanın gittiği sor hangi yoldu.
Annene de "babam nerededir nerde ?
Ve neden gelmedi, söyle ne oldu ?"

Osanakalbinin hicrile der ki :
"Ufuklara bir gün bir ateş indi
Kavurdu her yeri, yok etti gitti,
Cennettir babanın meskeni şimdi. ."

25 . 8 . 1921

Ş. Ş.

Hanım Elleri

Beni uykuda sandı
Divarlara tırmandı
Pencereden uzandı
Çapkın Hanım elleri

Ne dehşetli hücum bu
Hem de göğsüme doğru
Askeri korkutarmı
Akın Hanımelleri

Her an kalbimi delen
Sizi çok severim ben

Gücenmeyin sözümden
Sakın Hanımelleri

Demin takıldım size
Eminim sevginize
Yalvardım geldim dize
Bakın Hanımelleri

Pek alçaksa gönlünüz
Pencereden gülünüz
Ben gibi ölümünüz
Yakın Hanımelleri

E. Sobay

Azərbaycan Halk Edebiyatından :

Derleyen: K. Kürzi

Halkevlerimiz ister konferans gibi sözle, ister çalgı gibi müzikle ve isterse dergi gibi yayımla olsun; bulunduğu bölgeden başka yanında ve uzaktaki sınırdışı Türklerini de her bakımdan tanımak ve tanıtmaktan geri kalmamalıdır. (Ülkü) dergisi bu hususta bütün Halkevlere örnek olmalıdır. İstanbul Eminönü Halkevi de (Halk Bilgisi Haberleri) dergisinde bilhassa Balkandaki kandaşlarımızı tanıtmakta ve Gagauz kardeşlerimizin—dinlerinin ortodoks olmasına rağmen—çok güzel halk edebiyatı mahsullerini yaymaktadır.

Genç arkadaşımız M. Fahrettin Çelik te halkevimizde, Karsta ve sınır ötesindeki kardeşlerimizi tanıtmaya başladı; 25 mayısta da (Azerbaycan)a (Azərbaycan) denilmesinin doğruluk ve gereğini anlatıp, isbat etti. Ben de, Karstaki (30,000) geçen Azeri göçmenleri arasındaki araştırmalarımda derlediğim "Halk Edebiyatı," na ait her türlü mahsulleri "Doğuş" dergimizde tanıtmaya başlayacağım. Önce, (El Edebiyatı) denilen adsız ve bilhassa kızlar ve kadınlarla gençler tarafından söylendiği muhakkak bulunan ve yazıya girmemiş (bayatı, menî, nennitürkü,...) gibi ortamalı olmuş ve ağızlardan düşmeyenleri tanıtaacağım.

I

Bayatılar—Meniler:

(1)

Gonca gül yetişende
Bülbüller ötüşende
Anam yollara baksın
Her yadına tüşende

(2)

Denizin başına bak
Dibinin daşına bak
Men sevdim el apardı
Feleğin işine bak

(3)

Ezzinem dağıttı
Duman çöktü dağ itti
Biz de bir oymağ idik
Felek vurdu dağıttı

(4)

Şerik idi badamız
Bülbül den hoş sadamız
Merağ etme sevdiğim
Kavuşdurur Hudamız

(5)

Açıldımı gülümüz
Yardan ayrı elimiz
Can telesir yar için
Hayıf bağı yolumuz

(6)

Karşı el düğü neyler
Bir bülbül düğün eyler
Men Feleğe neydedim
Felek büldüğün eyler

(7)

Ezzinem bu yarane
Sinem üsde yara ne
Felek bizi ayırdı
Hasret kaldık yarane

(8)

Dertli der ki yavrular
Sona gölde yavrular
Elin derdi eskilir [eksilir]
Menim derdim yavrular

(9)

Ele naçar ağlama
Gündü keçer ağlama
Bu kapıyı bend eden
Bir gün açar ağlama

(10)

Kalenfilim bir sini
Küçükten sevdim seni
Gözümüne inanmazdım
Ele verdim birisini

(11)

Karşı demenem sensiz
Bülbülem menem sensiz
Dağda geyik melerse
Bilginen menem sensiz

(12)

Dağ ayrı duman ayrı
Kaş ayrı kâman ayrı
Ayrıldık ayrı tüştük
Gezek bir zaman ayrı

(13)

Kalenfilem desdeyem
Bülbülem kafesdeyem
Gidm deyin anama
Ölmemişem hesdeyem

(14)

Ezzinem vatan yahşısı
Köynek keten yahşısı
Gurbet Cennet olsa da
Gene vatan yahşısı

(15)

Dağlar başı tütündür
Kimin göynü pütündür
Eğil yüzüngden öpem
Dünya ölüm itimdir.

(16)

Garibem bu vatanda
Gözüm yoldan ötende
Garibe eser eyler
Tahnalı söz yetende

(17)

Ezzinem haramı dağlar
Tebip yaramı bağlar
El çatmaz tünüm yetmez
Kesib aramı dağlar

(18)

Bu dağlar şaşdı dağlar
Senden kim aşdı dağlar
Yatdım yuhuda kaldım
Maralım kaşdı dağlar

(19)

Ezzinem ulu dağlar
Çemenli sulu dağlar
Burda bir garib ölmüş
Gög kişner bulud ağlar

(20)

Bu dağlar olmasaydı
Saraş solmasaydı
Ölüm Allahın emri
Ayrılık olmasaydı

(21)

Ezzinem yaz bağda
Al kalemi yaz bağda
Yara kurban olaydım
Kış otağda yaz bağda

(22)

Dağlara dolu tüşer
Kar yağar dolu tüşer
Kabrim yol üstü koyun
Anamın yolu tüşer

(23)

İstemedim yad olsun
Nişan verdim ad olsun
Ordan da bir haber yaz
Melûl göğnüm şad olsun

(24)

Deveyi düz öldürür
Kâbabı köz öldürür
İğidi kılıç kesmez
Tahnalı söz öldürür

(25)

Giderem oturmaram
Tahna söz götürmerem
Yüz il yüz ele yıla
Sennen el götürmerem

(26)

Göğden bir bile geldi
İkisi bile geldi
Çarhı dönmüş Felekten
Sevdiğim dile geldi.

(27)

Ezzinem kalasız
Şehir olmaz kala'sız
Men ki gidergi oldum
Siz sağlığan kalasız

(28)

Ezzinem kala yerde
Burç yerde kala yerde
Korkaram garib ölem
Cenezem kala yerde

(29)

Dağların başı kara
Dibi göğ başı kara
Burda bir kız itirdim
Gözü göğ kaşı kara

(30)

Dağlarda duman da va
Çis de var duman da var
Hamı gidenler geldi
Gelmeğe güman da var

(31)

Ezzinem kimi gözder
Tar çalarsimi gözder
Kaşın kimi kaş olmaz
Gözderin kimi gözder

(32)

Çağırırım ağam gel
Ölmemişem sağam gel
Boynumda gam zenciri
Yolunda tutsağam gel

(33)

Yağaram yağış kimi
Eserem kamış kini
Göğnüm seni çoğ ister
Bir teze yemiş kimi

(34)

Buradan bir kuş keşdi
Gözderi sarhoş keşdi
Felek ki sabit oldu
Harda günüm hoş keşdi

(35)

Horoz ban verende gel
Sinem kan verende gel
Sağlığında gelmedin
Barı can verende gel

(36)

Men geceler uymamışam
Baş yasdığa koymamışam
Sen mennem doymuş olsan
Men sennen doymamışam

(37)

Elemi daldalansın
Bulut güne daldalansın
Atalılar evine getsin
Yetim harda daldalansın

(38)

Göğde yıldız mah gider
Gâh eğlenir gâh gider
Yüreksiz giden oğlan
Üstüncek Allah gider.

K. Kırzi

Bitmedi

Sosyal Bahisler :

Maskeli Egoistler

Yazan: Nail Bayer

Dünya kuralındanberi hayat, bütün mahluklar gibi insanlar için de mücadele sahası olmuştur. Şüphesizki bu mücadele "yaşamak arzusu," ndan doğan bir ihtiyaçtır. İnsanlar mücadeleye okadar mühtaçdırlarki "yaşamak" gâilesile yapılan kavga da muhtemel olan ölüm bile bu arzuya mani olamıyor.

Daha doğrusu insanları daimi mücadele halinde bulunduran mesele "yaşamak arzusu," ndan ziyade "yaşamak," mefhumunun hududu bulunmamasıdır.

Mücadelelerimiz; ilkdevirlerde yaşayışlarımız gibi basit iken, hayat ve geçim tarzlarımız değişip olgunlaştıkça mücadele şekil ve sistemleri de günden güne tekâmül ve terakki etmiş, işte bu günkü mütenevvi, müthiş halini almış tır.

Her sahadaki mücadelelerimiz ve mücadele vasıtalarımız niha yet fikirlerimizin mahsülüdür. Binaen aleyh, her türlü mücadelelerimize, yaşamak imkânlarını kendi hesabına en kolay şekle sokmağa çalışan "İdeolojilerin çarpışmaları," dır demek yanlış olmaz.

Cemiyet hayatı yükseldikçe ferd, cemiyete dayanarak, ondan kuvvet alarak, kütle namına, kütle ile birlikte çarpışmaya koyulmuş; fakat ferdi mücadelelerinden de vaz geçememiştir. İnsanların şahsi düşünceleri, gâileleri cemiyet hayatı olgunlaştıkça bitmiyeceğinden ferdi mücadelelerin de kitlelerinki gibi sonu gelmiyedeği muhakkaktır.

İnsanların, bağlı bulundukları cemiyetlerin varolması yükselmesi,inkışaf edebilmesi uğrunda seve seve hayatlarını —icabederse — fedadan çekinmemeleri ferdi hayatlarının bu camiaya bağlı bulunmasından ileri gelmektedir. Dolayisile sosyete namına yapılan mücadeleler de yine personel gayelerden ibaret sayılabilir. Aradaki fark, kütle mücadelelerinin de sadece fikirlerin birleşmiş olmasıdır.

Mücadelelere esas olan sebepler, cemiyet için müşterek ihtiyaçlardan doğduğu halde ferdi mücadeleler, yalnız şahsi ihtiraslardan ileri geliyörlar, Yani ferdler, cemiyetle birlikte — kapasitesi, kudreti dahilinde — mücadele halinde

iken kütlenin müşterek mefaatları için ve tek başına yaptığı mücadelelerde de kendi menfaatları içinnaal-bulunurlar Burada itiraf etmek lâzımdır ki iyi niyetlerle yapılan şahsî mücadelelerden de cemiyetin faydalanması ekseriya kabildir.

Şu hale göre, en yüksekten cemiyetçi geçinenlerin bile biraz egoist olması ihtiras sahibi bulunması yaşamak için zaruri hallerdendir.

Bu gün, sosyete içinde ferdî hayatını hakikaten düşünmeyen şuurlu bir insana tesadüf etmek kabilmidir? Dünya kurulalıdan beri mücadelenin lüzümsuzluğunu iddia eden bir adama naslanmamıştır.

Bu sebeplere binaen, insanlık camiası kendi kendisinin bu âdetlerini tabii görüyor, kendilerine hak kazandırıyor.

Şimdi bizim söylemek istediklerimiz, insanların mücadelelerine lüzum olmadığını iddia etmek değildir. Maksadımız siyasetle, maharetle kabili telif olmayan "hileli mücadele"leri tebarüz ettirmek, bu çirkin illetin fenalıklarını meydana koymaktır. Zaten bu mevzu üzerinde cemiyette tiksime uyandıran calibi dikkat mesele budur.

Cemiyet arasında bazı insan nevileri vardır ki, normal mücadeleleri zaid görerek, yahut öyle görünerek, bilhassa kendisini hiç düşünmüyormuş gibi hareket ederler. Cemiyeti yükseltmekten başka arzuları bulunmadığını zannedersiniz.. İşte bunlar müfrit ihtiras sahipleri, MASKELİ EGOİSTLER dir.

Maskeli egoistler, sözlerle, cemiyetin o günkü telâkki ve idelerinin mümtaz hamileri görünmek isterler. Hakiki arzuları bu perde arkasından sosyete kemirmeye, aldatarak soynığa çalışmaktır. Bu dessay zekâların sayısı bu gün bile herhangi bir camia içerisinde az değildir. Emellerinde muvaffak olmaları da cemiyetin saflığındandır.

Acı bir hakikattir ki, bütün tarih boyunca maskeli egoistler, zamanın icablarına, cemiyetin seviyesine göre, kültürel sosyal, siyasal ve daha başka bakımlardan muhtelif vasıtaları ellerinde silâh yapmış, cemiyetin başına belâ kesilmişlerdir?

Uzağa, yabancı ülkelere gitmeğe lüzum yok; bu yedi beş kılardan kendi başımıza gelen felaketler, musibetler her sahada kendini göstermemişmidir.

Dün, Osmadlı Devleti dini siyasete esasını tutmuştu?

Bunlar, derhal onu ele aldılar, dini acayıp, garip bir muhayyel maskara haline getirdiler, Allâh'ın müdafii, peygân

berin muavini oldular. Onlar adına kendi emellerini güttü fırladıklarını çevirdiler. Bu adamlar dinin mültezini değil din bunların ifrata varan hodkâmlıklarının silâhı oldu !.

Dün başında sarık bulunanlara hakkın sempatisini vardı?

Derhal sarığın uzunluğunu on metreye çıkardılar!

Bu gün de cemiyet lâik ve realistmidir?

Bunlar görünüşte en kuyusudurlar; bu gunkü ideolojilerin de müdhîş müdafiidirler.

Fakat haddi zatında mese'e böyle değildir. Maskeli egoistlerin cemiyet namına olan bütün faaliyetleri sade sözden ibarettir!

Ne cemiyet bunlara realitenin mümassilleri ünvanın vermiştir, ne de realite ile alâkaları vardır..

İfrat rüyayı gizliyemiyor da açığa vuruyor! bu hasta ruhlar bunu bildikleri halde huylarından vazgeçmezler. Menfaat meselesi...

Cemiyet ideolojisine aykırı bir harekete hepimiz hiddet ederiz ama maskeli egoistler beşyüz defa üstten köpürürler.. Bu ifratın hakiki sebebi ne acaba?

Onlardaki bu ifratın iç yüzü hakikatı görebilenlerin nazarından kaçmaz!

Dünyada biraz da olsa egoist olmayan insan varmıdır? ihtirassız insan yaşayabilirmi? Bunun aksini iddia edenler cemiyetin nazarında pek iğrençtirler!

Cemiyetle ferd birbirinden ayrılmayan varlıklardır. Cemiyet ferdlarin yükselmesiyle tekâmül eder. Bu takdirdeki tekâmül eden cemiyet de ferdleri yükseltebilecektir. Kendini düşünmeyen, ihtiras beslemeyen insanın yükselmesine sosyeteve faydalı olmasına imkân yoktur. Bu hakikatleri gizlemek realistikmidir.

Maskeli egoistlerin, büründükleri perde yırtıldığı vakit karakterleri, hakiki maksadları çıplak kahr. O vakit anlaşılır ki, cemiyetin ideolojileriyle hiç ilgilenmeyen ve buna lüzum bile görmeyen bu insan nevilerinde kodkâmlık, ihtiras aklın almayacağı kadar anormalleşmiş, menfaat nihayet siz menfaat tamâ gözlerini, benliklerini bürümüştür. Bunlar, cemiyete zararlı ihtiraslarını tatmin için hakiki çehrelerine maske takmış, halkın sempatisini kazanacak tavırlar almış ve böylece sosyete kemirmeye devam etmişlerdir.

Nihayet, inkilâklarımız bu cemiyet mikroplarına anlattığı Türk camiası bu saygısızlıklara, hayasızlıklara müsamaha

ile bakmıyacak artık!

Zira, Kemalizm gençlik, hakikatleri olduğu gibi görececek, maskeli egoistleri teşhis edecek, kendilerini istihfafla seyredecek mevkidedir.

Nail Bayer

Tahlil ve Tenkit:

M. Fahrettin Çelik

Memleket İncelemeleri:

Kars

Yazan: M. Tarhan Tok

Lise Tarh-Coğra. ya öğretmeni

I

(Coğrafya, Tarih ve ekonomi bakımından kısa notlar)

Kars İl basımevi; 125 sayfa ve ^ayrıca 24 yaprak resim; fiatı 100 Kuruş. 1938 Temmuzda başlamış 1939 Kânunsani 25 de bitmiş

Eserin sıralanması da unvanı gibi yaraşık: 1- Coğrafi durum. 2- İklim. 3- Nüfus. 4-Ziraat ve hayvancılık. 5- Ormanlar. 6- Madenler. 7- Yollar. 8- Kültür durumu. 9- Sanayi. 10- Sağlık ve belediye işleri. 11- İlçeler hakkında bilgiler. Ve tarihe ait kısımlardan da 1- Doğunun tarihindeki yeri. 2- Kısa Kars tarihçesi ve Kars adının menşe ve manası. 3- Kars köy adları üzerinde tetkikler. 4- Karsın tarihte gördüğü vakalar. 5- An harabesi. 6- Osmanlılar çağında Evliya Çelebinin anlattığı Kars. 7-Rusların Doğudaki ülkeleri ve Türk-Rus savaşlarında Kars. 8- Büyük Harp ve Karsın kurtuluşu diye, bahsedilen hususları ayırabiliriz.

«Kars» gazetesinde başmakale ve türlü yazıları görüleli ikinci yıl bulan bu çalışkan öğretmen, çok yerinde bir yolda yürüyerek, gittiği ve bulunduğu yerleri - yurt parçalarını tanıma ve tanıtmaya emelinde olduğunu gösterdi. Bütün anlamile inceleyici ve tenkit kabiliyet ve vasıflarından uzak ve sadece çalışkan veya gayretli olan bu arkadaş, yukardaki eserinden başka; Kars İline ait ve önce gazetede neşredilmiş olarak (Tarih yardımcısı ve Coğrafi tetkikler) sıra adı altında «Kars Siyasal tarihi» (?) ve «Ağrı Dağı» adile 1938 yazında iki da ne ufaklık not bastırmıştır. «Kars», eserinin kapağı arkasında, eserleri arasında bu ikisinden de herkesi haberdar ettiği gibi; «Karsta Türk oymakları», adile bir eser daha neşredeceğini

haber veriyor,

Karsa geleli henüz iki yılı doldurmayan Tarhan Toker, Kars için (dört eser) hazırlayınca; bu doğrulukla- bu yolda-da ha birçok eserleri de hazırlayacağı benziyor. İşte, hem bu çalışkan arkadaşın tuttuğu hayırlı yolda yürürken, kaçınma ve sakınması gereken hata ve tehlikeleri, hem de Kars İli hakkın da bastırıldığı eserleri ve bunların en büyük ve önemlisi bulunan «Kars», adlı eseri kısaca tenkit; ve bilgi adına, yurt ve ulus yolunda rastgele uğraşarak; ortaya çıkarılan bu gibi «fayda yerine zarar getiren eserler» in çoğalmasına, artık ne kütüphane ve ne de kafalarımızın dayanıklılık ve müsamaha gösteremeyeceğini anlatmak isterim.

Yine öz konuya girişmeden önce şunu, umduğumu söyleyeyim ki; ister Tarhan Toker ve isterse başka aydınlarımız, olsun buradaki ve gelecek sayıda bu yoldaki yazılarımda; irdenecek, yersiz veya haksız görülecek hususları hemen efkârı umumiyeye tanıtsınlar ki, şüpheli veya karanlık kalan noktalar bulunmasın. Çünkü, son çağda en ünlü aşklarımızdan olan Narmanlı rahmetli Sümmani Babanın sözde gönlüne ve özde il âleme dediği gibi: «Çalıp çırpma ile kisb-ü kâr olmaz!», O halde doğru kazanıp, doğru mal sahibi olalım.

Tarhan Toker'in «Kars Siyasal Tarihi», (?!!) adlı küçücük 18 sayfalı eseri için, adının saçmalığından daha iyi bir nesne söylenemez sanırım. Bir şehir veya ilbaylığın (siyasal tarihi) olabileceğini de yeni duyuyoruz! Okul kitapları bilgisindeki Kars'a ait hususları bile tanıtmadan uzak bulunan bu eserle, «Ağrı Dağı», esasen «Kars», içinde yer almış bulunduğundan yalnız «Kars», gözden geçirelim.

Yazıcı, eserine bir bilgi süsü takıştırmak için, kapağın iç yüzünde başvuru 17 kaynak adını ve ayrıca Vekâlet ve Vîlayet istatistikleriyle kendi mahalli araştırmalarını anıyor. Fakat mahezlerinden adını söylemeyi esirgemediklerinden 7 in cisi olan (T. T. T. C. Tarih serileri) ile 8 ve 9 uncu mahezi Rus Ansiklopedisi ve (Gürcü Tarihi) nin hangileri veya kimlerin olduğunu kapalı geçmeyi uygun bulmuş!.. T. T. T. C. nin kırktan artı tarihleri ve türlü serileri vardır. Rus Ansiklopedisi ve Gürcü tarihi de öyle. Adını söylemeği esirgeyerek, — her halde kendi araştırma veya incelemeleri olduğuna, okuyanları kandırmak için sakladığı veya inkâr ettiği mahezlerinin en önemlileri henüz basılmamış ve sessizlerin ellerindedir ki; «Kars» adlı

eserin sayfalarına satırları olduğu gibi geçen bu yazma eserlerin başlıcaları şunlardır:

1 — Yafes Mektebini kuran ve Anı kazılarını yapan arkeoloji hey'eti başkanı bulunan Profesör Nikola Marr'ın (Anı yıkıntıları) hakkındaki rahberi. Bu eser, 1925 de Mahmut Lûti adlı Erzurumlu bir polis tarafından Rusçadan dilimize çevrilmiş ve Türk alfabesinin kabûlünden sonra yazı makinesile vilâyetçe teksir edilerek, birkaç daire reisi ve arzu eden şahıslara dağıtıldıktan sonra; bir nüshası da bastırılmak üzere Ankaraya gönderildiği gibi 1936 nisanından itibaren de "Doğuş" dergisinde kısmen neşredilmiştir.

2 — 1931 yılında Erzincanda Kurmay başkanı yarbay Tefik tarafından "Karsın Harp Tarihi", ne dair verilen konferans. Büyük kıtada 31 sayfalık ve not halinde ilgili kimseler ellerinde bulunan bu eser de pek önemli olmakla birlikte, geçmiş çağlara ait olan anlatımları pek karışık ve çok hata lıdır. Bu belli başlı eserlerden aynen alınan ifade ve satırlar "Kars, adlı eserin — sözde — en özlü kısımlarını teşkil etmektedir!..

Kars gibi, belli başlı eserlerle tanıtılmamış veya tanımak imkânı bulunmayan yerlerde bilgiye ve doğruya ait araştırmalarda bulunmanın güçlüğü bilmez değilim. "Az olsun öz olsun", ve hüsnü niyet, hele iyi ve derin bir görüşle tenkit eleğinden geçirilen bilgi kırıntılarından düzenlenmiş eserlere söz denilemez olduğunu da biliyorum. Fakat, bu eserde cümleler o kadar gelişigüzel ve yersiz serpilmiş, ve bahisler o kadar sathî ve en ufak bir tetkikten uzaktır ki; Kars hakkındaki ve buna yarar olarak yazılmış olanları, ve orda burda derme çatma olarak bu yolda elde edilen bilgileri hiçbir teşhis ve tertibe lüzûm görmeden bütün yanlış ve affolunmaz hatalarıyla yeni nesle ve yeni harfle tanıtımda olan bu eserin; Kars için asılsız yanlış ve hatta yabancı ve düşman propagandalarını bir arada bulunduran yaramaz ve zararlı bir kolleksiyondan ibaret olduğu ilk bakışta anlaşılır.

Kars ilinin, (tanınma adına) uğradığı bu beklemedik acıklı haline ciğer dağlar ken; onun bu yazıklanacak haline tercüman olmağa mecbur kaldığımdan hem sıkılıyorum, hem de maddi imkânsızlıkların bir an önce ortadan kaldırılmasına alkış ediyorum. İddia olunduğu gibi, Kars hakkında —bizde— incelemelerde "ilk adım", ve "başlangıç olmak değerini bile

taşımayan; ve tıpkı ileriye geriye olduğu gibi göremeyen çocuk—gençlerin yaptığı gibi, dibde, köşede her görüp, bulduğunu karışıkine kendi adına satıp il âleme de öyle tanıtıcı bir mahiyette bulunan ve «kaş yaparken göz çıkarın!», atalar sözünün —bütün anlamile— tarifine giren bu eserdeki yanlışlıkların göze batanlarını ve başlıcalarını sayfa sırasile işaret ve birer birer düzeltmek gereğini duyduğumdan; Tarhan Tokerin bu eserinden Karsı öğrenmek isteyenlerin şimdilik aşağıdaki yazıları gözden kaçırmayacağını umuyorum. Böylece, hem yazılacak halde kütüphanelerimize tanıtılan ilminizin ve hemde gerçeğe, bilgiye, ilkölmüze ve dolayisile Partimizin esaslarına uymayan ve Kars'a farkına varılmadan —sürülen uğursuz lekeleri silmiş oluruz. "Kars, adlı eserdeki, okuyanın sinirini gerginleştiren, hatta özlü Türk kanına dokunan ve bilgi ile ulusluluk ve yurt selâmet ve şerefi adına düzeltilecek cümleler; sayfa sırasile şunlardır:

1 — (sayfa 6) Ağrı dağına, Türklerin (Ağrı), Ermeni ve Avrupalıların (Ararat) ve hristiyanların (?) da (Masis) dedikleri yazılıdır. * Bu dağıma Tevrat ve eski eserlerde, çevresinde yaşayan Urartu Türklerine nisbetle (Ararat) denilmiş bir ki, Tevratı kabul eden Avrupalılar da böyle tanırırlar, yani bu ad da öz türkçe ve Türklere nisbetlidir. Asılları Turan olan Ermeniler ise, eskiden Anadolu ve Doğudaki birtakım dağlar gibi, bunu da (Masis) adile anarlar ki; anlamı Türkçe (Mazi) dan gelmektedir.

2 — (Sayfa 9) Aras ırmağı için: "netice olarak Türk suyu sayılır", ve "bu nehrin havzası Türklerle doludur", deniliyor. * Bu tarif veya cümleler de pek yersizdir. Çünkü, Aras ırmağı Tuna ve Karadere ırmağı değildir; yani adile, bütün tarih çağları ile ve bu ırmağın Türklüğüne, hiç bir düşünce ve sözüne inanmır bir şahsın şüphe veya iddiası olmuş değildir ki, böyle bir karşılık ile "bu yüzden nehre [Arasa] Türk suyudur demek haklı ve yerinde bir hareket", olsun.

Yine bu sayfada, Çıldır gölünden bahsolunur ken: "Çıldır ilçesinin bu gölünadını almış, olduğu yazılır. * Gerek ilçe, gerekse göl (Kütayisten Erzuruma dek uzayan) eski çıldır(Çaldır) [öteki adı Ahıska] eyaletine adlarını veren M. Ö. kl (Kaldi) vesonra ki(Khald) Türklerinin adını taşımaktadır. Eskiden (X-yüzyıla dek) Sivas'a dek uzayan (Kaldi - Khald) ların ölkesi ne (Khaldiya) eyaleti (them'i) denilirdi ki başşehri Trabzon

idi.

Yine bu sayfada, 93 Savaşı sonunda "Doğuda, tazminat karşılığı olarak Kars Ardahan ve Artvini Çarlık Rusyaya bıraktık," deniliyor. * Burada, pek kahraman ve Türk Batum'un da yurdumuzdan koparılmış olduğu ve (Elviye Selâse = Üç Sancak) tan birisinin de bu güzel şehrimiz olduğu — büyük bir gaflet ile — unutulmuştur. (122 ve 123 üncü) sayfalarda da dalgınlığı görüyoruz.

3 — [sayfa 13 ve 96] Karsı g-zerek, gördüklerini yazan Türk gezgini (Kâtip Çelebi) diye yazılmıştır. * Yazıcının [2 inci mahezi] olan "Evliya Çelebi Seyahatnamesi," ndeki metinlerden önce [sayfa 96] da bile [Evliya Çelebi] yerine [Kâtip Çelebi] yazılmış olması, asla mürettip hatası olamaz!

4 — [Sayfa 15]: „ evlerin teshini soba, peç ve tandır ile temin edilir ” denilmiştir. * Tandır hiçbir vakit ısıtmaya yaramadığından, [tandır] yerine [ocak] yazılmalı idi.

5 — [sayfa 23 te] [Kars ilindeki cinsler] anlatılır ken: „ [Kars ve havalisinde] yalnız, İran ve Rus tesiri görülmekte ise — de bu daha ziyade lisan üzerinde meydana gelen bazı tebeddüllerden ileri gidememiştir ” deniliyor. * Türk İrana pek yakın illerimizden olan Karsta, — yazıcının anladığı ve anlatmak istediği Farshk — Acemhk [?] anlamına — İran tesiri, hiç bir bölgede ve hiç bir yurttaş ve kardeşimiz üzerinde hiçbir bakımdan görülmemektedir. Bu tarih — Coğrafya öğretmeni arkadaş [?] Azarbacanlı göçmen kardeşlerimizi açıkca — Osmanlılar gibi — [acem] [? !!!] tamgasile bizden ayrı sanıyor ! „ Rus tesiri „ ne gelince, Rusların 39 buçuk yıl da Kars yerlileri ve bu güne kadarda da esaretteki Azarbacan ve Ahıska yerlileri — Türkleri üzerinde yaptıkları tesirin mahiyetini anlatmak gerekti. Bu tesir, Rusların zorla kabul ettirdikleri „ put „ sarcın [Sajen], vers [verst] gibi ölçü tabirieri le; dükkândan alınabilen bardak ve manifatura malı gibi eve giren ticaret maddelerine ait ve hepsi [20 — 25] adedini bulmayan o rusçadan geçme kelimeler; her köye kadar yayılmış ve 19 yıldanberidir de unutulup, atılmaktadır. Yazıcının bunu izahtan âciz kalması ve kapalı geçmesi, Kars için olduğu kadar milliyetimiz içinde bir lekedir.

6 — [sayfa 24] yine „cinsler„ bahsinde, açıktan açığa düşman propagandasına kapılarak; Karsta; Türk boylarından başka az miktarda beyaz Rus, Malakan, Çerkes, Gürcü, Lazki [?]

Kürt, Tatar gibi bir çok parçalar halinde fakat pek az sayda cinsler mevcuttur. „ diye yazılmıştır. * „Cins„ sözünün anlamında bilmediği ve [U.us] ile Oymak boy] u birbirinden ayrı saydığı bu cümlelerden açıkca anlaşılacak yazıcı, Türk tarihi ve da bilip tanımadığını açığa vuruyor. Karsta [Beyaz Rus ve a sıları Türk olan [Gürcü] bulunmadığı gibi, [Tatar] diye hiçbir kimse de yoktur. Karsta bulunan 3—5 ev [Rus] ise [Ak Rus] değil [Büyük Rus] zümresindendir. ve bunlardan başka Türk cinsinden olmayan tek bir yerleşmiş kimse yoktur.

Her işitip, duyduğunu, hiçbir teşhis ve incelemeden gazetesutununa ve sonra da eserindeki sayfalara geliş güzel sıralayan yazıcı, [Türk olmayanı] yani [Türk kanından, Türk soyundan ve bütün anlamile özütü olarak bizden] olmayanı ödev kadrosuna almayan [Milliyetçi Türkiye Cumhuriyetinin Askerî ve mülkî şahıslarına — Subay ve Memurlara akarak idrâk ehli olduğunu anlatmak için; hiç olmazsa [Kürt] gibi yerli, ve Tatar, Çerkes ve Lezgi [Lazki değil !] gibi göçmen ve birer oy mak adile anılan ve her bakımdan bize benzeyen ve bizden olan kimselerin „Türk cinsinden„ olduğunu anlayıp kavramadan âciz olmamalı idi.

Bilmeden ve gafletle bu yazıcının [C. H. P. mizin „milliyet çiyiz„ oku] nu tanımayıp, kırmaya - yok etme gibi acıklı bir dalâlete düştüğünü görüyoruz!... Karsta [Rus — İslâm] soyundan sanılan [Malakan] ların İskit Ugor, ve (Gürcü) lerin de Hazar — Alan Türkleri torunları ve akrabaları olduğu da gerçek tarihten anlaşılacakla, bütün Kars ilinde sayıları (50) yi geçmeyen Ruslardan ve iğreti bulunan yabancı tabaalar dan başka Türk olmayan hiçbir kimse yoktur. (95 inci sayfa sonundaki (ahali) cinsiyeti de bu hatanın tekrarıdır.

— Sonu gelecek sayıda —

M. Fahrettin Çelik

Bugünkü Halk şairlerimizden:

—Zavallı Kardeşlara—

Bir nasihat dayim, dinleyin bari,
Adaletsiz bir diyari beklemen [beklemeyin].
Dost deyif kimsenin uyma fi'line,
Bafa [vefa] sizda namıs, arı beklemen..

Çark vurer, zamana dolanı gerdiş;
Açılar novbahar, yaramaz bu kış;
Aldanıp namarda tutursang bir iş;
Arıalanıp umut, varı beklemen..

Gövenif gendiğe, sen olma zayıf,
Hak veren namete şükret, ol kayıf,
Çalış, (el) içinde ergişi sayıl,
Namıssız (dövlet) i, varı beklemen..

Geşt edip, dolandım atlı, piyada,
Görmedim yad oğlu yete feryada;
Edebsiz kongşuya, namard evlâda,
Siperlenip, Girdigârı beklemen..

ALİ'nin feryadı arşa dayandı,
Alışdı bu cismin, od tutuf yandı,
Bu fani dünyadî sonğu yalandı,
Gubarlanıp bir kararı beklemen..

Ali Kazaklı

Kars İlinin bütün özelliklerini ve varlıklarını tanıtabak ol-
an ((DOĞUŞ)) a abone olunuz.

Ü L K Ü' m ü z, ü sağılayıp, kökleştirecek ve
KARS' in her özelliğini (Şairlerini, Aşıklarını, Kah-
ramanlarını, Büyüklerini Halkiyatını, Zenginliğini, Güzellikle-
rini, v.s.) tanıtabak her yazıyı ((DOĞUŞ)) a gönderiniz.

Adres: Kars

Çıldırılı Aşık Şenliğin
«Sevdakâr» adlı hikâye-
si kitap halinde basıl-
mıştır.

İstiklâli Milli
CADDESİNDE A L İ
Kazaklıdan alınabilir.

Ayısı : 10 Kuruş

Yıllık Abonesi : 120 Kuruş

Kars İl Basımevi